

१०
४(A-B)

Shabdabodh prakriya

अथ

mahimnastrotam

(A)

(B)

१०
८(A-B)

ग्रन्थनामः - "शाब्दबोधप्रक्रिया"

ग्रन्थनामः - "महिम्नस्तोत्रम्" (सटीकम्)

कर्तृनामः - कारकेशसिंहः

कर्तृनामः - पुष्पदन्तः ।

विषयः - न्यायशास्त्रम्

विषयः - स्तोत्रम् ।

788

2095

अथशाब्दबोधप्रक्रिया देवतोयामंगच्छतीत्यत्रयापकर्तृकगणजनकवर्तमानकृतिमानुसृत्यन्वयबोधः द्वितीयायाः अर्थः कर्मत्वं धातोर्गम
न जनकत्वं संसर्गमयोदयात्म्यं लुटोवर्तमानत्वं आख्यातस्थकृतिः तत्संबधः संसर्गमयोदयात्म्यः यत्रकर्तृरिक्तेर्बोधः तत्राख्यातस्थ
व्यापारादौलक्षणा यथारथोगच्छतीत्यत्रगमनजनकवर्तमानव्यापारावान् इधिपश्यतीत्यादौ द्वितीयालोपस्थले दधिशाब्दएव अर्जस्वार्थे ल
क्षणयादधिकर्मत्वं चोपस्थापयति एकवचनाद्युपस्थितमेकत्वादिसर्वत्रप्रथमादिपदसुपस्थापयति देवदत्तेनगम्यतेग्रामइत्यस्य देवदत्ते क
तिजन्यगमनजन्यकलशालीत्यर्थः वृत्तित्वं संसर्गबलत्वं तृतीयायाश्चकृतिः जन्यत्वं संसर्गः गमनेधातोर्र्थः जन्यत्वं संसर्गः कृते कर्त
त्वं आत्मनेपदार्थः शालित्वं संसर्गः भावप्रत्यये तु देवदत्तेन सुप्यते इत्यस्य देवदत्तवृत्तिकृतिजन्यस्वापदत्यर्थः भावप्रत्यये स्थले फलभावा
दात्मनेपदार्थो न भासते भविष्यत्वं लुटोर्थः तच्च विद्यमानप्रागभावप्रतियोग्युत्पत्तिकत्वं तेन आगमिष्यतीत्यत्र विद्यमानप्रागभावप्र
तियोग्युत्पत्तिकागमनाकृतकृतित्वानित्यर्थः लुटोर्थः अनद्यतनत्वमपि लुटोर्थः उत्पत्तिर्भूतत्वं भूतत्वं अतीतत्वं तच्च उत्पत्ति
यन्वेति तथाच विद्यमानध्वंसप्रतियोग्युत्पत्तिकत्वं लब्धं। लिटोपि परोक्षत्वं मनीतत्वं चार्थः॥ तदन्वयः पूर्वोक्तो लिटोऽन्यत
नत्वं मनीतत्वं चार्थः विलिङोर्थः कृतिसाध्यत्वे सति बलवदनिष्टाजनकेष्टसाधनत्वं स्वर्गकामोयजेतेत्यादौ कृतिसाध्यबलवदनिष्टा
जनकेष्टसाधनयागकः स्वर्गकामइत्यर्थः आत्रिलिङो लोटोर्थः वक्रिषाविषयत्वं तेन घटमानयेत्यत्र घटकर्मकमदिष्टाविषया
नयनानुक्तकृतिसाधनमित्यर्थः व्याप्यक्रियया व्यापकक्रियाया अपादनं लुङोर्थः नात्यर्थवशात् कचिदुत्तत्वं कचिद्विषय
सुवर्षिष्वेर्लभिविषयन हासुषि क्षमभविष्यत् इत्यत्र सुवर्षिष्वन निष्ठापादकना निरूपितापायता अयोत्पत्तिमत्सुषि क्षममित्यन्वयबोधः

रु
रति

वदुः

का० सं०

४

निकः रथोगच्छतीत्यादौ तु गमनाकूलव्यापाराश्रये लक्षकः विकरणप्रत्ययापदितत्वेनापि निर्वक्ति यं
 तन्मिन्नधात्वर्थवत्तथा यो नुभाव्यते ॥ लटास्वार्थः सधात्वर्थकर्तृत्वावा निगम्यते ११ देवदत्तेन गम्यते
 ग्रामइत्यादौ देवदत्तनिष्ठाकर्तृत्वावापस्थाप्यायाकृतिः नञ्जन्येयदू मनेन नञ्जन्येयसंयोगादि रूपं
 लनदान्नामः देवदत्तेन गम्यते इति भावप्रत्ययस्थले देवदत्तनिष्ठाकृतिजन्यगमनमित्यादिको बो
 धः चैत्रो ग्रामं गच्छतीत्यादौ तु आख्यातवाच्यकर्तृत्वरूपकृतेः प्रथमयानुपस्थितत्वात् न प्रथमा
 कर्तृत्वकारकविभक्तिः नाधिकारकविभक्तिरपि न दुषस्थाप्यार्थस्य धात्वर्थप्रकारतया न वभा
 सनात् इति कारकसुपे निरूप्य न दन्यार्थो सुपे निर्वक्ति यत्सुपोयादौ सार्थो न प्रकारात्पूयमासते ॥
 धात्वर्थेनादृगर्थे साकारकान्यार्थसुपे न वेत् १२ संबोधनप्रथमा केवलप्रथमा षष्ठीविभक्त
 यदुःप्रकारकसुपे विभक्तय इत्यर्थः संबोधनं चैत्रो जिह्मकस्यायं कृतिः प्रथमा षष्ठीविभक्त
 लक्षणबोधविशेष्यत्वं वा विशेष्यत्वं तु विषयताविशेषः प्रकारतारव्यविषयताविशेष्यतारव्य
 १ बोध २ वेत्तु रव्यवहित नून्य बोधाश्रयत्वेनेच्छा ॥ नादृशकृयाविषयता संबंधेन प्रकृत्ये
 २ यः धात्वर्थान्तरिते केसादिबोधकत्वेन रूपेण लकारकसुधि शब्द भक्तय

२ द्वितीया ततो यादौ पि धात्वर्थानि
 २ त कर्मवर्गि बोधकत्वेन कारकविभक्त
 २ यः धात्वर्थान्तरिते केसादिबोधकत्वेन रूपेण लकारकसुधि शब्द भक्तय

७ अनुमतत्वे माशी लोड्यः आशि ७
 ७ धात्वर्थेनादृगर्थे साकारकान्यार्थसुपे न वेत् १२ संबोधनप्रथमा केवलप्रथमा षष्ठीविभक्त

१ निर्विकृतप कृता न विषयता नुपतत्रिधिविषयता विलक्ष
 ना तुरीया ॥ प्रकारता ५ धेयतया ज्ञानादिविषयता ॥ विशेष्यता ५ धारतया

विषयता सांसारिकविषयता चेति विषयता त्रैविध्यात् विषयता च घटोत्तानविषय इत्यादि प्रतीति साक्षि
 को ज्ञानघटादि संबंध्यरूपः स्वरूपसंबंध्यविशेषः पदार्थान्तरं वा अदृष्टास्तु प्राकट्यापर
 नामाज्ञातता पदार्थ एव विषयतेत्याहुः तदसत्त्विनष्टे घटे ज्ञानोद्योऽति प्रतीत्यनुपपत्तेः तदानीं ज्ञात
 ताश्रयस्य घटस्यैव ज्ञानावात् स्वमतेन नुतत्र स्वरूपसंबंध्यविशेष एव प्रतीते विषय इति काचिदनुपपत्तिः ति
 (उपनीतमानविषय इति निश्कर्षः) प्रकृतमनुसरामः देवदत्तः पञ्चतीत्यादौ पाकानुकूलकृतिमाने को दे
 वदत्त इत्यादिको बोधः चैत्र ब्रज इत्यादौ तादृशसंबोध्यत्ववान् चैत्रो नुमत ब्रजनानुकूलकृतिमान् इत्या
 दिको बोधः संख्यातिरिक्तसुबर्थस्य प्रकृत्यर्थविशेष्यत्वानियमात् संबोधने विभक्त्यर्थस्य
 संबोध्यत्वस्य चैत्रे प्रकारतयापमानं सरासः पुरुष इत्यादौ षष्ठाः स्वस्वामिभावादिसंबंधार्थ
 कत्वानुराजनिरूपितस्वस्वामिभावादिसंबंधवान् पुरुष इत्यादिको बोधः एदिशानिध्यायकमते

प्रकृत्यर्थ
 मि

२ संख्या रूपसुबर्थः प्रकृत्यर्थविशेषणमेति नियमः तदनुसुबर्थः क्वचित्प्रकृत्यर्थस्य विशेषणं विशेष्यं च भवतीत्यनियमः ॥ २
 २ प्रत्ययानां प्रकृत्यर्थान्वितस्यार्थविशेषक बोधजनक इति मिति कृतिमान् इत्यादौ तादृशसंबोध्यत्ववान् चैत्रो नुमत ब्रजनानुकूलकृतिमान् इत्यादिको बोधः

९०
८ (A)

९०
८ (A)

इति

“शाब्दबोधप्रक्रिया”

९०
८ (A)

तयं महिमानं श्रुतिराम्ना योपि अतद्वा वृत्त्या च कितं अभिधत्ते तन्न भवतीत्यतः अतदो व्यावृत्त्या च कितं स
वर्जनं तेनापि च कितं सप्रयं यथा भवति इति निर्दिश्यामि धत्ते सकस्य स्तोतव्यः केन स्तोतुं शक्यः कति वि
धगुणाः कति प्रविकाराः गुणाः यस्यास्तौ तथा कियं तौ कगुणाः यस्येति ज्ञातुं न शक्यते कस्य विषयः गोचरः

अतीतः पंथानंतवचमहिमा वाङ्मनसयोरतद्वा वृत्त्या यंच कितमभिधत्ते श्रुतिरपि ॥ सकस्य

स्तोतव्यः कति विधगुणः कस्य विषयः पदेत्वर्वाचीने पतति नमः कस्य नवचः ॥ २ ॥

अनेन ते परमार्थस्वरूपज्ञानं कस्यापि नास्तीत्यर्थः स्मृतिपुरोणोक्तं स्वरूपं सर्वोपि जानातीति वक्तुमाह ॥ पदेत्या
दिना अर्वाचीने प्रलयसृष्टिरिति मुख्यतया प्राण्यनुग्रहेकपदे स्ताने तु कस्य मनः चित्तं न पतति न प्रसरति
कस्य वचः वचनं पतति अपितु ब्रह्मादीनां मपि इति वाक्यार्थः ॥ २ ॥ श्रीविजयादुर्गायै नमः ॥ श्रीराम

मधुस्फीतातेति इदं माहात्म्यं स्तोतुमशक्यत्वेन स्तुवतो यो दोषस्तं परिहरति हे ब्रह्म न तव सुरगुरो बृहस्पतिरपि
वाक्चाचः किं विस्मयपदं किं माश्चर्यस्तु ज्ञानं भवति किं न भवतीत्यर्थः किं भूतस्य तव वचः शिरः निर्मितवतः रचय
किं भूता वाचः मधुस्फीताः मधुना मधुयेणुणेन स्फीताः पुनः किं भूताः परमममृतं उत्कृष्टं उत्कृष्टस्वरूपत्वात्

मधुस्फीता वाचः परमममृतं निर्मितवतस्तव ब्रह्म किं वा गपि सुरगुरोर्विस्मयपदं ॥ ममत्वे

तां वाणीं गुणकथनपुण्येन भवतः पुनामीत्यर्थे स्मिन् पुरमथ न बुद्धिर्व्यवसिता ॥ ३ ॥

अमृतमित्युपचारः अस्मदादेर्वाक् किं पुनर्यद्येवं स्तुतिः तिः किं मर्थमारभ्यत इत्याह मम बुद्धिस्तु एतां मदीयां वा
णीं तव गुणक वथनेन पुनामीत्यस्मिन्नर्थे व्यवसिता कृतोद्यमा ॥ ३ ॥

आसस्तुतेः सावकारात्प्रतिपद्यद्दानां येमीमांसकाः इत्येवोनास्तीतिवदंतितं निराकर्तुमाह तवेति हेत्वरद अ
 भयद तवयदैश्वर्यं तज्जगदुदयरक्षा प्रलक्ष्मय कृत् जगतां लोकानां उदयः उत्पत्तिः सचरक्षा प्रतिपालनं प्र
 लयो विनाशश्चेतिद्वंद्वः तान्करोतीति तत्कृत् किंभूतं त्रयीवस्तु त्रय्येव वेदत्रयं वस्तु प्रतिपाद्यं तथा तिसृषु त
 तैवैश्वर्यं यत्तज्जगदुदयरक्षा प्रलक्ष्म कृत् त्रयीवस्तु व्यस्तं तिसृषु गुणभिन्ना सुतनुषु ॥ अभ
 व्यानामस्मिन्वरदरमणीयामरमणीं विहंतुं व्याक्रोशीं विदधत इहैके जडधियः ॥ ४ ॥ श्री
 नुषुमूर्तिषु व्यस्तं विभज्य क्षिप्तं किंभूता सुतनुषु गुणभिन्ना सुगुणैः सत्वरजेस्तमोभिः भिन्ना सुपृथक्भूता
 सुब्रह्मविष्णुशिवात्मका सुहृदलोके ये केचिज्जडधियः मंदबुद्धयः अस्मिन्नेश्वर्ये व्याक्रोशीं निदिं विध
 ते कुर्वन्ति विहंतुं विनाशयितुं किंभूतां व्याक्रोशीं तैः अभव्यानां असतां असत्पुण्यभाजान् रमणीयान् रम्यां पुनः किंभू

तां परमार्थतस्तु परमार्थं तस्मात् ४

श्रीगणेशाय नमः ॥ हे हर शंभो ते माहिम्नः महत्त्वस्य परंपारं अत्यर्थं अवसानं अविदुषः अज्ञानतः पुरुषस्य
 स्तुतिः यद्यसदृशी अनुरूपान्तर्हि ब्रह्मादीनीमपि गिरो वाचः स्वयित्वद्विषये अवसन्नाः कुर्वन्ताः अथ पक्षां
 तरेण सर्वः समस्तः पुरुषस्वमतिपरिणामावधियथा भवति तथा गृणन्स्तु वन् अवाच्यः अनिंद्य इति स्वस्य
 माहिम्नः पारंते परमविदुषो यद्यसदृशी स्तुति ब्रह्मादीनामपि तदवसन्नास्त्वयि गिरः ॥ अथावाच्यः
 सर्वः स्वमतिपरिणामावधिगृणन्ममाप्येषस्तोत्रे हर निरपवादः परिकरः ॥ १ ॥
 मतिः बुद्धिः तस्याः परिक्रामः परिकरः अवधिः अवधिः सीमा यस्मिन्निति क्रियाविशेषणं एवं चेन्ममापिस्तो
 त्रेस्तुतोऽप्यः परिकरो यत्नः निरपवादः निदोष इति वाक्यार्थः ॥ १ ॥ अतीतिरिति हे देव ते माहिमा वाङ्मनसयोः
 पंथानं मार्गं अतीतः अतिक्रान्तः वाङ्मनश्च वाङ्मनसं चतुरोदिसूत्रेण समासांती निपातः तयोः किंभू

इत्यर्थः त्रयिविषये तस्य अनवसर एव किं भुते त्रयि अतर्क्य अनर्हं चर्ययस्य तस्मिन् ॥५॥ अजन्मानेति ॥
 हे अमरवर श्रेष्ठ मूधराद्यवयवतन्तोपिलोकाः अजन्मानो न विद्यन्ते जन्म उद्भवो येषां ते तथा किं वाक् च्छब्दः आ
 क्षेपः यः अववानुसः अजन्मेति नोपपद्यते तथापि सावयवो धटुत्पत्तिमानो वदत्र्यते भवतु सावयवः
 उत्पत्तिमानेतावता किं लभ्यते त्याह जन्मवतां लोकानां भवविधिः उत्पत्तिविधिः अधिष्ठातारं उत्पादकं
 किं माहः किं कायः सखलु मुपायास्त्रिभुवनं किमाधारो धातास्त्वजति किमुपादान इति च ॥ अतर्क्यैश्वर्ये त्वय्येन
 वसरदुस्सोहताधियः कुत को यं काश्चिन्मुखरयति मोहाय जगतः ॥५॥ अजन्मानो लोकाः किमवयववन्तोपि जगताम
 धिष्ठातारं किं भवधिरनादृत्य भवति ॥ अनीशो वा कुर्वन्नुवनं जनैः परिकः सेयतो मंदास्त्वां प्रत्यमरवर संशोरत्त इमे ॥६॥
 अनाद्य अनाद्येभ्य भवति किं यतो यस्मात्कारणात् इमे मंदाः अल्मबुद्धयः मीमांसकादयः स्वां प्रतिलां मुद्रित्य संशोरत्त
 मन्वायं कुर्वन्ति अतः स्वां प्रसंदेहो न कर्तव्य इत्यभिप्रायः एतावत्युक्ते किं पुनः पूर्य पक्षे भवतु अधिष्ठाता एतावता कथं ईश्व
 रसंधिरित्यभिप्रायेणाह अनीशो वा ईश्वरादन्योपि कुयदितदृषयति भुवनजनैः परिकरः लोकोत्पादनेकः समर्थः इत्यर्थः

त्रयाति त्रयाणां वेदानां समाहारस्त्रयी अस्मावेको मार्गः तथा कापिलशास्त्रं पंचविंशति तत्त्वोपलक्षितं स एको मार्गः
 योगः योगशास्त्रं यासिष्ठादिस एको मार्गः पशुपतिमन्त्रो वा गमनेन सिद्धांताः शैवसिद्धांताः सोमसिद्धांताः पंचार्थ
 सिद्धांताः स एको मार्गः वैष्णववैष्णवार्माः स एको मार्ग इत्यनेक प्रकारेण प्रस्तुतानि मार्गे प्रभिन्नेनामात्वं गते सति प्रणी
 यते गम्यते अनेनेति प्रस्तुतानि मार्गः तस्मिन् प्रभिन्ने सति इदं प्रस्तुतानं परमं उत्तमं नास्मात्परमस्तीति अदप्यं इवा अ
 महोक्षः खट्वांगं परशुरजिनं भस्म फणिनः कपालं चेतीयं तव वरद तत्रोपकरणं ॥ सुरास्त्रांतामृद्धिं दधति तु भवद्भूषणं हि
 तां न हि स्वात्मारामं विषयमृगं नृणां भ्रमयति ॥६॥ त्रयीसारव्ययोगः पशुपतिमन्त्रं वैष्णवमिति प्रभिन्ने प्रस्तुते परमि
 दमदः पथ्यमिति च ॥ रुचीनां वैचित्र्यादनुकुटिलनाना पथ जुषां नृणां मेको गम्यस्त्वमपि यय सामर्णव इव ॥७॥
 स्माकं हिता च हं नापरमिति प्रकारेण रुचीनां वैचित्र्यादिष्ठानां भिन्नत्वाद् अनुकुटिलनाना पथ जुषां नृणां केचिन्मार्गाः न
 जवः प्रांजलयः केचिन्मार्गाः कुटिलाः वक्रा इति नाना पथ जुषां अनेक मार्ग सेवितानां नृणां मनुष्याणां त्वमको गम्यः

सटीक

६

प्राप्तोसियेनकेनवामार्गेणगम्यतात्वमेवप्राप्यइत्यर्थः पयसामर्णवइवनथाऋकुटिलमार्गेणगच्छतांजलानांसमुद्रं
वप्राप्यः तथात्वमित्यर्थः ॥७॥ महोक्षइति महोश्वासोउक्षाश्चमहोक्षाः महाबलीवर्दः महोक्षइत्यचतुरादिमूत्रेणमहोक्षः
पशून्गोश्चाइत्यकारांतोनिपातः खट्वांगः प्रसिद्धं परशुः कुतारः अजिनंचर्मभस्मभसितं फणिनः सार्पाः कपालाग्नि
रोम्भिकरोटीचकारः समुच्चयेइति त्राद्योवधारणे इत्यं एतावदेवदेवैरदभयदनवतंत्रोपकरणं उपक्रियते अनेनेत्यु
पकरणं उपकरणं उपकारइत्यर्थः ॥ तंत्ररूपेण प्रपंचरूपेण स्थित उपकरणं एतावदेव सुरास्तु इडादयः पुनस्तातामृधिसं
पदं दधति धायंति किं भूतां भवद्गुणहितां भवतः तव भूक्षेपमात्रेणोपनीतां दत्तामित्यर्थः यद्येवं एतावती शक्तिरस्ति
तर्हि भगवान् स्वयं कर्मान्नोपभुक्ते इत्याह । नहिातिस्वामिनि स्वकीये आत्मनि आरमते नीडयति स्वात्मारामं तं म
गवंतं विषयमृगलृणान्नयति न चालयति इंडि । सगोप्य इत्यर्थः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीराम जनय राम ॥ ७ ॥

महिम्न

४

एतामेव व्याक्रोशां प्रकटयन्नाह किमीतीति सृष्टु गुणभिन्ना सुतनु पुतवैश्वर्यं व्यस्तमिति अनेन धातुरूपेण
सृजसि विष्णु रूपेण पालयसि रुद्ररूपेण हरतीत्युक्तं तद्वचयन्नाह ईश्वरो धाता भूत्वा ब्रह्मरूपेण त्रिभुवनं स
जत् किमीह सृजतिका इह चेष्टा व्यापारो यस्य सतथोक्तः त्रिभुवनं स्वर्ग मृत्यु पातालं किं कार्यं सृजति कः काः
यो वारिरं यस्य सतथोक्तः तथा किमुपायः सकलमुपायः सामग्री यस्य सतथोक्तः किमाधारः सृजति क आ
धारः अधिकरणं यस्य सः कुत्रास्ति त्वा सृजतीत्यर्थः किमुपादानं कारणं यथा घटस्य मृदिः उपादानं कारणं यथा
घटस्य तंतवः तद्वल्लोकनिर्माणे धातुरुपादानं कारणं विना कार्यं न सिध्यतीति भावः इत्यनेन प्रकारेण अयं
कुतर्कः जगतः जनस्य मोहाय मोहसुप्तादयितुं काश्चित्पुरुषान् मुखरयति वा चालयति कुतर्कोऽिरुहः
किं भूतान् हतधियः दुर्बलान् किं भूतः कुतर्कः त्वय्यनवरुहः अवरः अवकाशा तेन रुहः दुर्बलः तु च

इदानीं पुराणप्रसिद्धब्रह्मविष्णुपरलिंगोद्भवंस्तुवन्नाह तैवैश्वर्यमिति गिरिश्रांकरतैवैश्वर्यमाहात्म्यं यत्ता
 म्महाताप्रयत्नेन परिच्छेत्तुं एतावदिति निश्चेत्तुं उपरि कूर्ध्वं विरिंचिः ब्रह्मायातः अधः पातालं प्रति हरियात्तः इ
 ति द्वावपियातो अनलां परिच्छेत्तुं अशक्तौ जातौ किंभूतस्य तव अनलस्कंधवपुः अमलस्कंधवपुः प्रसिद्धः ॥ १० ॥

तैवैश्वर्यं यत्नाद्यदुपरिविरिंचो हरिरधः परिच्छेत्तुं यातावनलमनिलस्कंधवपुः ॥ त
 तो भक्तिः अथाभरगुरुगृणभ्यां गिरिश्रायः स्वयंतस्ते ताभ्यां तव किं मनुवृत्तिर्न फलति १०
 वपुः शरीरं क्वचिदनिलस्कंधवपुष इति पाठः तत्र वायुशरीरस्य ततः पश्चाद्भक्तिः अथाभरगुरुगृणभ्यां ताभ्यां ब्रह्म
 विष्णुभ्यां तैवैश्वर्यं स्वयमेव तस्ते स्वेनैव प्रकाशितमित्यर्थः प्रकाशनं कृत्याख्यं योश्चेति तिष्ठते आत्मने परं यथा छा
 त्रायानिष्ठकन्यामिति तादर्थ्ये चतुर्थी हि देवने अनुवृत्तिः सेवा किं न फलति किं न प्रयत्नति सर्वमपि फलतीत्यर्थः ॥ १० ॥

इदानीं दृष्टान्तेनाह अयत्नेनेति हे त्रिपुरहरदशास्योरावणः अयत्नादनायासेन त्रिभुवनं त्रैलोक्यं अवैरिव्य
 तिकरं शत्रुसंपर्करहितं आपाद्य संपाद्य कृत्यारणकं दुपरवरवशान् रणेया कंदूरयर्जुतया परवशान् न दधीना च
 युधेलं पटानित्यर्थः बाहू नयदभृत अवर्धते इति यत्तददिदं स्तिराया अचलोयाः भक्तेः विस्फूर्जितं विजृम्भणं

॥ अयात्नादापाद्य त्रिभुवनमवैरिव्यतिकरं दशास्यो यद्बाहू नभृतरणकं दुपरवशान् ॥

॥ शिरः पद्मश्रेणी संचितचरणां भोरुहबलेः स्तिरायास्त्वद्भक्तेस्त्रिपुरहरविस्फूर्जितमिदं ॥ ११ ॥

किंभूतोयाः भक्तेः शिरः पद्मश्रेणी रचितचरणां भोरुहयोः पादपद्मयोः बलिपूजायास्यासातयोक्ता तस्यास्त्व
 यिभक्तेः कलं निरूपितं ॥ ११ ॥ श्रीविजयाङ्गर्ग्ये नमः ॥ श्री ॥ सावार्पणमस्तु ॥ ७

महि.

इदानीं त्वयि तिरस्कारफलनिस्तपयितुमाह ॥ अमुष्येति अमुष्यरावणस्य पातालेश्वातले विप्रतिष्ठास्थितिः अलभ्या
दुर्लभा आसीत् किं भूतस्य भुजवनं बाहू समूहं बलात् राक्षसात्त्वदधिवसतो नवनिवासस्थाने कैलासे विविक्रमयतः प
राक्रमयतः किं भूतं भुजवनं त्वत्सेवासमाधिगतसारं त्वत्सेवया भवदाराधनेन समाधिगतः प्रप्तः सासे बलं येन तथोक्तं ॥

अमुष्यत्वं सेवासमाधिगतसारं भुजवनं बलात् कैलासे पितृदधिवसतो विविक्रमयतः ॥ अलभ्या

पाताले प्यलसचलितां गुष्ठशिरसि प्रतिष्ठात्वासी ध्रुवमुपचितो मुखनिखलः ॥ १२ ॥

कस्मिन्स्तित्वयि अलसचलितां गुष्ठशिरसि अलसेन अनायासेन प्रयत्नेन चलितं अधः कृतः अंगुष्ठशिरो येन
तथा तस्मिन् सति अत्रेति ध्रुवं निश्चितं उपचितः संपन्नः समृद्धः खलो मुखनिताम्याति ॥ १२ ॥ रामधराम

टी०

६

ध्रुवमिति पुरमथ नत्रिपुरदाहकश्चित् भाट्टमतदर्शनानुयायी सर्वमिदं जगत् ध्रुवं नित्यमिति गदति न कदाचिदनीह
राजगदिदं मिति ब्रवीति अपरः अन्यः क्षणिकस्तु अध्रुवं अनित्यं अन्यस्तार्किको वीतरागी माध्यमः आवलंब्यमानः
एतस्मिन् समस्ते जगति ध्रौवा ध्रौव्ये नित्या नित्ये व्यस्तविषये वदन्ति आकाशादि नित्यं घटपटादिकामनित्यं ब्रूत इत्यर्थः

ध्रुवं कश्चि सर्वकलमस्त्वध्रुवमिदं परो ध्रौव्या ध्रौव्ये जगति गदति व्यस्तविषये ॥ समस्ते

प्येतस्मिन् पुरमथ न तौ विस्मिन् इव स्तुवं जिह्ने मित्वा न गवलु ननु धृष्टा मुखरता ॥ १३ ॥

एवं नाना प्रकारेण वदद्भिः तौ विस्मिता हसितो व्याकुलिन इवाहं स्तुवं जिह्ने मिलज्जेतर्हि स्तुतौ कथं प्रवर्तसे नत्राह ॥
मुखरतावाचालताननु प्रमो न धृष्टारवलु न लवनी न प्रगल्भानत्रा प्रते इत्यर्थः ॥ १३ ॥ श्रीशिवार्पणमस्तु ॥ ४०

सांप्रतकालकूटविषोपहणप्रतिपादनद्वारेणः भगवंतंस्तुवन्नाह अकांडेति हेत्रिनयनविषंसंहतवतः गिलितः तव
कंठे गलेयः कल्माषः कालिमासीत् संजातः श्रियंशोभांनकुरुत इति न अपितुकुरुत एव अहो जाश्वर्यं अकांडे अस
मये ब्रह्मांडस्य क्षयः विनाशः तेन च किताः जीताः ये देवा सुराः तेषु कृपा दया तस्याः विधेयस्य वरास्य ननु राक्षसास्पति

अकांड ब्रह्मांड क्षयचकिन देवा सुर कृपा विधेयस्यासीद्यस्त्रिनयनविषंसंहतवतः ॥ सक

ल्माषः कंठे तव नुकुरुते न श्रियं महो विकारोऽपि श्लाघ्यो भुवनभयभंगव्यसनिनः ॥ ३४

कसंकाशस्य नीलसलक्ष्णो विकारः शोभां कुरुत इत्याह विकारोपीत्यादि भुवनभयभंगव्यसनिनः पुरुषस्य वि
शोपि श्लाघ्यः स्वशोभाकरः भुवनानां लोकानां भयंतस्य भंगो विनाशो व्यसनिनः अवस्थातः परोपकारप्रवृत्तस्य भ
वतः प्रकारांतरप्राप्तिरपि श्लाघ्यत इत्यर्थः ॥ ३४ ॥ महिम्नः चतुर्दशालोकाः समाप्ताः ॥ श्रीविजयादुर्गापणं अक

इदानीं कामनिघटपरांस्तुतिमाह असिस्थार्थेति यस्य स्मरस्य कामस्य विशिखाः बाणाः जगति लोके कचिदपि कदा
चिदपि असिस्थार्थाः अकृतकृतकार्यानि विवर्तते किंतु नित्यं सर्वथा कृतप्रयोजना भवन्ति इत्यर्थः ॥ किं भूतस्य जयिनः जि
तवंतः किं भूते जगति देवाश्च असुराश्च देवा सुराः नै सह वर्तन्त इति स देवा सुर नरं तस्मिन् सर्गमृत्युपातालैपीत्यर्थः सांबदे

॥ असिस्थार्थानैव कचिदपि स देवा सुर नरे निवर्तते नित्यं जगति जयिनो यस्य विशिखाः ॥

॥ स पश्यंती शतामित्रसुरसाधारणमभूत्स्मरः स्मर्तव्यात्मानं हि वशिष्ठपुत्रः परिभवः ॥ १५ ॥

इदं शः स्मरः सांद्रतरस्मरसाधारणं अन्यदेवतातुल्यं पश्यन् नव गच्छन् स्मर्तव्यात्मा स्मरणीयो भूत् नष्टशरीरो भवति
इत्यर्थः अत्रोक्तेः वशिष्ठ आत्मेश्वरे पुनरिभवः अवज्ञानपथ्यः न हितस्मरवकरी न भवतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ विजयादुर्गायै
नमः ॥ शिवो महेश्वरः शोभा विना कीर्ता शिरो वरः ॥ वामदेवो विरूपाक्षः त्रिलोकी ॥ श्रीगं

म. टी.
८

अतिबलवान्कश्चिद्राक्षसः संध्यासमये इदं जगत्क्षपयितुमुद्यतः तन्निवारणार्थं तस्मिन्काले भगवान्ताडवंकरोति
तत्ताडवसंबंधस्तुतिकर्तुमाह महीपादेति हेदेवजगदक्षायेलोकत्राणायत्वं नटसिनृत्यसितां डवंकरोषि ननु भोत
यविभुनामहित्वं वामेव विपरीतमेव कथमित्याह महीपृथ्वीपादाघातात्पादताडनान्नसहस्रांशं संपदं व्रजति अस्तिः

महीपादाघाताद्भुजतिसहस्रांशं यपदं पदं विष्णोर्भ्राम्यद्भुजपरिधिरुग्णग्रहगणं ॥ मुहु
द्यौर्दोस्थं याल्यनिभृतजटाताडिततटाजगदक्षायैत्वं नटसिननुवामेव विभुता ॥ ३६ ॥

अस्तिनास्तिइतिसंदेहं संग्रहयंगच्छतीत्यर्थः तथा विष्णोः पदं आकाशं भ्राम्यत् भुजपरिधिरुग्णग्रहगणं अभूत् भ्रा
म्यते इतस्ततः चलतश्च ते भुजाश्च ते एव परिधाः अर्गलाः शृङ्खलाः तैरुग्णाः भग्नाः ग्रहाणां गणाः यस्मिन्तथोक्तं अ
न्यच्चैव परीत्यद्योः स्वर्गः दोरुग्णदुरितं यानि गच्छति सा किं विधा अनिभृताभिः अनिश्वलाभिः जटाभिः ताडितं पदं यस्याः

सातथोक्ता ॥ ३६ ॥

इदानीं वाणासुरानुग्रहणं भगवंतं स्तुवन्नाह यदृक्षिमिति बाणोऽसुरः बाणासुरः सुत्राम्णो वासवस्य ऋक्षिं संप
दं यदधश्चक्रेति रश्चकार किं भूतां ऋक्षिं परमोच्चैः सतामपि परमान्नतमित्यर्थः किं भूतो बाणः परिजनविधेयः
त्रिभुवनः परिजनस्य सेवकजनस्येव वरयं विधेयं त्रिभुवनं यस्य स तथोक्तः तस्मिन्बाणेन तच्चित्रं आश्चर्येण भवति

यदृक्षिं सुत्राम्णो वरदपरमोच्चैरपि सती मधश्चक्रे बाणः परिजनविधेयस्त्रिभुवनः ॥ न

तच्चित्रं तस्मिन् वरिवसतैरित्त्वचरणयोर्न कस्याप्युनत्ये भवति शिरसस्त्वय्यवनतिः ॥ ३७ ॥

किं भूते त्वच्चरणयोः वरिवसतरिपादभुशूषके कथमित्याह त्वयिशिरसः मूर्ध्निः अवनतिः प्रणामः कस्य गुण
यन भवति सर्वोन्नत्ये भवतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥

णीपृथ्वीसारथिः यन्ताश्रयतधृतिः ब्रह्मानगेन्द्रो हिमवान्धनुः चापं अथो अनंतरं रथांगे चक्रे चंद्रो को सोमसूर्यो ।
रथचरणपाणिः चक्रपाणिः विष्णुः शरः बाणः इति शब्दः प्रकारवचने अवायुत्तमे वैतत् ॥ प्रभुधियः स्वामिबुधयः

वियद्वापीतारागणगुणितफेनोद्गमरुचिः प्रवाहो वारां यः पृषतलघुदृष्टः शिरसि ते ॥ जगद्वापाकारं जलधिवलयं तेन
कृतमित्यनेनैवोन्नयं धृतमहिमदिव्यं तव वपुः ॥ १७ ॥ रथः क्षोणी यन्ताश्रयतधृतिरगेन्द्रो धनु रथं रथांगे चंद्रो को रथचरण
पाणिः शर इति ॥ दिधक्षोस्ते को यं त्रिपुरहृणमाडंबरविधिर्विधेयैः क्रीडं त्येन खलु परतंत्राः प्रभुधियः ॥ १८ ॥

फलतंत्राः नखलु फलप्रधानान भवन्त्यावत्फलं सिध्यति तावदेव न संपादयतीत्यर्थः किंविधाः प्रभुधियः विधेभृत्यजनैः क्रीडं
त्यः विनोदयंदयंत्यः ॥ १८ ॥

इदानीं चक्रलाभाय ईश्वरपादयोः कमलसहस्रपूजाकृतवान् इत्येवं स्तुतिमाह ॥ हरितिहे त्रिपुरहर हरिः नारायणः तेन व
पादयोः सहस्रसंख्योपेतं कमलबलिं पद्मपूजां आधाय निक्षिप्य तस्मिन्काले एकोने एकेन कमले न ऊने हीने सति

हरिस्ते साहस्रं कमलबलिमाधाय पदयोर्यदेकोने तस्मिन्निजमुदहरं नेत्रकमलं ॥
गतो भक्त्युदेकः परिणतिमसौ चक्रवपुषा त्रयाणां रक्षायै त्रिपुरहरजागतिं जगतां ३९

निजं आत्मायं नेत्रकमलं उदहरत् उद्धृतवान् असौ भक्त्युदेकः भक्त्यतिशयः चक्रवपुषा चक्ररूपेण परिणतिं परि
णामंगतः प्राप्तः सन् त्रयाणां लोकानां स्वर्गमृत्युपातालानां रक्षायै जागतिं प्रबुध्यति अप्रमत्तस्तिष्ठतीत्यर्थः ॥ ३९ ॥

इदानींमीसांमकदीयंवेदस्यनित्यतांमन्यमानः न कदाचिदनीदृशंजगदिप्रतिपाद्यभगवतः जगतः कर्तृत्वेनप्रतिपाद्य
तेतन्मतनिराकरणेनदेवंस्तुवंन्नाह क्रतोयागस्यक्रियात्मकत्वेनोपपत्तिप्रध्वस्तमित्यात् नष्टत्वंचास्ति क्रतोस
तोविनष्टेति क्रतुमत्तांयज्वनां फलयोगेस्वर्गादिफलदानसंबंधेत्वंजाग्रसिफलदातुंसावधानोसिकथमेवेत्या
॥ क्रतोसुप्तेजाग्रवमसिफलयोगेक्रतुमतांक्वकर्मप्रध्वस्तंफलनिपुरुषाराधनमृते ॥

॥ अतस्त्वांसंयेक्ष्ये क्रतुषुफलदानप्रतिभुवंश्रुतौश्रद्धां बधाकृतपरिकरः कर्मसृजनः ॥२०॥

ह प्रध्वस्तंविनष्टं कर्मक्रियापुरुषाराधनमृतेईश्वराराधनंविनाक्वफलतीत्यर्थः ॥ अतः कारणात्जनो लोकः क्र
तुषुफलदानप्रतिभुवंफलदातारंत्वांसंयेक्ष्यविचार्यश्रुतौवेदवाक्येश्रद्धां बधाविश्वासंकृत्वाकर्मसृयोगेषुकृत

परिकरः कृतप्रयत्नः २०

पूर्वअगस्त्यमुनिनाहस्तयात्रीकृतजलधिः तेनपुनः परमेश्वरेणदेवाभ्यर्थितेनभगवतागगाजलैः पूरितइत्येतत्प्रबला
स्तुतिमाह वियद्वापीति हेदेववारांपयसांप्रवाहोओधः वियद्वापीसंप्रवाहः तवशीरसिजलामुकुटेपृषतवत्तल
घुसूक्ष्मंयथातथाहृष्टः वियदाकाशं व्याघुंशीलंयस्यसः तथोक्तः सः किंविधः ताराणांनक्षत्राणांगणाः समूहाः
तैर्गुणिताताः उद्गृथिताः केनोद्गमस्यडिंडिरोद्गमोप्तेतेः रुचिःशोभायस्यसतथोक्तः तेनप्रवाहेणजगद्दीपाका
रंकृतंजलधिमध्यस्थितोहीपः भूखंडः तद्रूपमकारिजलधिवलयंजलधिः समुद्रः वलययस्यसः तथोक्तं
अननेवहंतूनातत्रदिव्यंसदानंदात्मकंवपुःशरीरंत्युन्नेयंउद्गर्णनीयंधृतः महिमासर्वज्ञत्वंसर्वकर्तृत्वंचयेने
वपुषान्वतथोक्तं ॥३७॥ इदानींत्रिपुरदहनाडंबरस्तुतिमाह ॥ रथः क्षोणीति हेदेवत्रिपुरतृणादिधक्षोः दग्धु
मिच्छोः तेतवकोप्याडंबरविधिः कोयसंभ्रमः किमर्थमिति यावत् तमेवाडंबरविधिंदर्शयन्नाह रथक्षो

लविधानं व्यसनिनो ध्रुवं कर्तुः श्लाविधुरमभिचाराय हि मरवाः ॥ २१ ॥ संप्रति ह्यणः इति त्राभिलाषकस्य विग्रहसामर्थ्यं
 स्तुवन्नाह हेनाथस्वामिन् धनुष्याणेस्तव मृगव्याधरभसः मृगयुवेगः अमुं प्रजानाथं ब्रह्माणं अद्यापि न त्यति किं
 भूतं प्रजाना नथा प्रसभं अत्यर्थं अतिकामुकं अतएव स्वांडुहितं स्वसुतां ब्रह्मस्य वपुषामृगशरीरेण शिवमयि पुंरंतु
 मिधुंतं किं भूतां इति दूतां रोहिदूतां मृगी जातामित्यर्थः पुनः किं भूतां प्रजानाथं ब्रह्मसंतं प्रीतिं अतएव दिवमाकाशं
 यातं पुनः किं विधं सपत्राकृतं बाणेन सिद्धं बाणाभिधातितमित्यर्थः ब्रह्मा अतिकामुकत्वेन मृगीभूतां स्वसुतां मृ
 गरूपेण रंतुं गतः अर्माणं एनं शरीरेण हेतुं ईश्वरो मृगयूभूत्वा अद्यापि अनुयातीत्यर्थः इदमपि गगने दृश्यते सांप्रतं ॥
 २२ ॥ इदानीं गौरीरूपाभिः मदनपुरः संरभगवतः परमयोगित्वं स्तुवन्नाह स्वलावण्येति हेपुरमथनं अन्ना
 यशीघ्रं तृणमिव पुष्टं दग्धं धृतधनुषं गृहीतपुष्पायुधं मदनं पुरोऽग्रः दृष्ट्वापि देवी गौरी देहार्धघट

रा नात्त शरीर्धं योजनत्वात् यदि स्त्रेणं देस्त्री परतं त्रं अवेति स्त्री वशं जानाति चेत् अनिस्थानिश्चिंतं तव अहो युवत

प्रजानाथं नाथ प्रसभमस्मिन् स्वांडुहितं रंगतं रोहिदूतां शिवमयि पुं मृक्षस्य वपुषा ॥ धनुष्याणे र्यातिं
 दिवमपि सपत्राकृतं ममुं ब्रह्मसंतं तेषां पितृजतिनं मृगव्याधरभसः ॥ २२ ॥ स्वलावण्यां साधृत
 धनुषमद्गायतृणवसुरः पुष्टं दृष्ट्वा पुरमथनपुष्पायुधमपि ॥ यदि स्त्रेणं देवी यमनिरतं देहार्धघटनाद
 देवेति तस्मात् सदा बतवरदमुग्धा युवतयः ॥ २३ ॥

यः स्त्रियः पुग्धा किं भूता गौरी स्वलावण्यां सास्वं आत्मीयं सौंदर्यं कीर्तयंती यमेषु नियमेषु निरतरः अत्यंतरतः रागवावत

स्य संवोधनं ये यमनिरतः ॥ २३ ॥

इदानीं इच्छावर्तिनः पुरः प्रकारः पुरः संरंस्तेतुं माह स्मत्राने इति हेवरद स्मरह स्मत्रानेषु आक्राडनं किहरणं तव पि
शाचावेतालाः सहचराः सहवासिनः तथा आलेपः अनुलेपनं चिनाभस्ममृत्तशरीरदहनार्थोपचितः काष्ठासंच

स्मत्रानेषु आक्राडास्मरहरपिशचाः सहचराश्चिनाभस्मालेपः स्त्रगपि नृकरोपरिकरः ॥

अमंगल्यं त्रीलं तव भवतु नामैव मखिलं तथा स्मृत्तृणां वरद परमं मंगलमस्मि ॥ २४ ॥

यः चित्तं नमयं भस्ममसितं तव स्त्रगपि नृकरोटीपरिकरः नरकपालं शिरां स्थि फलकेतनभूतः एवं अनेन प्रकारेण
तवाखिलं स्वभावं अमंगल्यां आभं भवतु नाम तथापि स्मृत्तृणां चित्तकानां नृणां परमं मंगलमस्मि स्मृत्तृणां मंगल

प्रदत्तार्थः ॥ २३ ॥

इदानीं पूर्वश्लोकसंबंधमेवार्थदक्षयागभंशदृष्टान्तेन दृष्टी कुर्वन्नाह ॥ क्रियादक्ष इति शरणदक्ष क्रियादक्षः क्रियोगेषु दक्षः
कुशलः दक्षः दक्षप्रजापतिः यजमानः किंभूतः तदनुभृतां शरीरिणां अधिपतिर्दक्षः प्रजापतिवत् क्रुषीणां आ
र्त्विज्यं क्रुषयो वसिष्ठाद्याः एवं विधा क्रुत्विज इत्यर्थः स्मरणः इदं दक्षवसदस्याः सहसि स्थिताः एवं विधा सामुग्री
कस्यापि दक्षस्य ततो भवतः सकाशादेव क्रतुभंशः यागभंशो भूत् किं विधात्तवतः क्रतोः फलस्य विधाने संपा
दने व्यसनिन उत्सुकात् एतदुक्तं भवति त्वयि भक्तिहीनत्वात् दक्षस्य इक्षितफलप्राप्तिर्न जाता युक्तमेतत् भुवं नि
श्चितं श्रद्धाविधुरं विश्वासरहितं यथा तथा कर्तुः कुर्वन्तः पुरुषाश्च मरुत्यागाः अभिचारा य हि भवन्ति २३
क्रियादक्षो दक्षः क्रतुपुरिरधि शस्तनुभृतां मृषीणामा र्त्विज्यं शरणदक्षदस्याः स्मरणः ॥ क्रतुभंशस्त्वतः क्रतुफ

इदानीं अष्टमूर्तिद्वारेण भगवंतं स्तुवंनाह त्वमिति हे देवमर्कः सूर्यो सितं सोमश्चंद्रो सितं पवनः वायुरसितं कुतवहो ग्निरसि
त्वं आपः उदकमसि व्यम आकाशो मसितं धरणि रसि भूमि रूपो सि आत्मा परमात्मा सितं एवमनेन प्रकारेण परिच्छिन्नाई

त्वमर्कस्त्वंसोमस्त्वमसि पवनरत्नं कुतवहस्त्वमापस्त्वम्योमस्त्वमुधरणि सत्मात्ममिति च ॥ ५
रिच्छिन्नो मेवं त्वयि परिपणता विभ्रतु गिरं न विद्मस्तत्वं ते वयमिह तु यत्वं न भवसि ॥ १६ ॥

यतया अवाशिष्टां वाणीं त्वयि परिणताः त्वत्स्वरूपविदः विभ्रतु दधतु वयं तु इह लोके यत्तत्वं न भवसि तत्तत्वं तदस्तु न विद्मः

मजानीमः २६

इदानीं प्रणतिप्रतिपाद्यत्वेन भगवंतं स्तुवन्नाह त्रयीति हे शरणद ॐ इति पदं प्रणवः समस्तं समस्त रूपेण स्वरूपेण अक्षर
विभागरूपेण त्वां गृणाति स्तोति । किं विधः आकारोद्ये स्त्रिभिर्वर्णैः अकार उकार मकारैः एतानि धेदत्त कानि त्रयी ऋग्यजुः
सामानिति स्तोवृत्तीः त्रीन्स्वरान् उदात्तानुदात्तस्वरितान् त्रिभुवनं त्रैलोक्यं अथो अनंतरं त्रीन्सुरान् ब्रह्मविष्णुरुद्रा

त्रयीति स्तोवृत्तीस्त्रिभुवनमथो त्रीन्विस्वरान्कारोद्येर्वर्णैस्त्रिभिरभिदधतीर्णविकृतिः ॥

सुरीयं ते धाम धनिभिर्वरुंधानमणुभिः समस्तव्यस्तं त्वां शरणद गृणा योमिति पदं ॥ २७ ॥

न अकारेणोदात्तस्वर्गब्रह्मणः अभिधीयते तथा उकारेण यजु अनुदात्तं मर्ये विष्णु रभिधीयते तथा मकारेण साम
स्वरितपाताले रुद्रा अभिधीयते । किं विध ॐ कारं ते तव तुरीयं धाम चतुर्थस्थानं ते जोवा अणुभिरिति सूक्ष्मेः ध्व
निभिः अवरुंधानं व्याप्नुवंतं । किं भूतं धाम तीर्णविकृतितीर्णविकृतिविकारोयेन तत्तथा विकारहितमित्यर्थः ॥ २७ ॥

इदानीं नामाष्टकमिति पादनद्वारेण स्तुतिमाह भवेति हे देवयदेतद्वाद्यभिधानाष्टकं त्रिंशु अस्मिन्नामाष्टके श्रुतिः
 चिदः प्रत्येकं एमेकं मेकं प्रति प्रविचरति वर्तते इति हेतोः प्रियाय अस्मे धाम्ने पूर्वश्लोके प्रतिपादिता यत्तपोरूपाय भव
 ते तुभ्यं नमः स्योस्मि कृतनमस्योस्मि अथवा हे भगवते तव प्रियायास्मे धाम्ने तुरीयतेजसे प्रणहित नमस्योस्मि २८
 भवः शर्वोरुदः पशुपतिरथोग्रः सह महान्तथाभीमेशानाविति यदभिधानाष्टकमिति । अमुष्मिन् प्रत्येकं प्र
 विचरति हे वश्रुतिरपि प्रियायास्मे धाम्ने प्रणहित नमस्योस्मि भवते ॥ २८ ॥ नमो नेदिषाय प्रियदवदवि
 षाय च नमो नमः क्षोभिषाय स्मरहरमहिषाय नमः ॥ नमो वर्षिषाय चिनयनयविषाय च नमो नमः सर्वस्मे ते
 तदिदमिति सर्वाय च नमः ॥ २९ ॥ इदानीं भगवतः प्रकटरूपं प्रतिपादयन्नाह नमो नेदिषायैति नेदिषाय अंति
 कतमाय शिवाय नमः निकटवर्तिने तुभ्यं नम इत्यर्थः हे प्रियदव प्रियः दवो अवनं यस्य सः प्रियदवः दविषाय च हरतरा
 य नमः तथा क्षोभिषाय तराय नमः हस्मरहरमहिषाय महतराय नमः तथा वर्षिषाय वृद्धतराय भवते नमः हे चिनयन

इदानीं परमतत्त्वनिरूपणद्वारेण स्तुवन्नाह मन इति हे देवयमिनो योगिनः परमात्मनः किमपि तत्त्वं आलोक्य सच्चिदानंदरूपं
 अन्यारथेय रूपेण प्रत्यक्षं मनो गोचरं वस्तु आलोक्य ज्ञान दृष्ट्या दृष्ट्वा आल्हादं सुरवंद । धतिधारयंति किं कृतोऽव अमृतमये
 अमृतस्वरूपे ह दे जलाशये नितरां मयं तं प्लावितो भूत्वेव तत्ततः भवान् किल तमेवेति किलशब्दः प्रसिद्धः किं कृतवानो
 तः करणं प्रत्यक् विषयेभ्यो निवृत्ति आत्मनि सविधं प्रकारं यो ग्रास्मोक्तं यथा भवति तथा आधाय स्वाप्य किं भूताः यमि
 मनः प्रत्यक् चित्ते सविधमवधाया तमरुतः प्रहृष्य द्रोमाणः प्रमदसलिलोत्संगितदृशः ॥ यदा
 लोक्याल्हादं हादं इव निमज्ज्यामृतमये दधत्यं तस्तत् किमपि यमिनस्तत् किल भवान् ॥ २९ ॥

नः आमरुतः आताः निरुद्धाः मरुतः प्राणादिवायवोयैस्ते तथा काः तथा प्रहृष्य द्रोमाणः प्रहृष्यंति पुलकिता निरोमा
 णित नूरुहाणियेषां ते तथा काः पुनः किं विधाः प्रमदसलिलोत्संगितदृशः प्रमदसलिलैः आनंदवाप्यैः उत्संगिताः प्रोताः द
 शोनेत्राणियेषां ते तथा ॥ २९ ॥

नमस्कारः कृतः नमोनम इति भक्त्यतिशयेन वीष्मायां द्विवचनं ॥३०॥ इदानीमभिप्रेतार्थसिद्धौ सत्यां आत्मीय
 मोत्सुक्यं परिहरन्नाह कृत्रापरिणतेति इदं मदीयं चेतोमानसः किं भूतः कृत्रापरिणतिः परिणामोयस्य
 तथा तत्स्वरूपविचारगोचर इत्यर्थः तथा कृत्रावश्यं दुःखपराधीनं तव क्रुद्धिर्महिमा क्व किं भूतान्नाश्वत्स
 वदुल्लरजसे विश्वोत्तमो भवाय नमोनमः प्रबलतमे सेतसंहारे हराय नमोनमः ॥ अनसुखकृते सखोत्तमो मृडा
 यनमोनमः प्रमसिपदे निस्त्रेगुण्ये शिवाय नमोनमः ॥३०॥ कृत्रापरिणति चेतिः कृत्रावश्यं कचेदं कचतवगुण
 सीमोलुंधिनी श्वदधिः ॥ इति च कितममं दीकृत्य मां भक्तिरादृष्ट चरणयोस्ते वाक्यपुष्पोपहारं ॥३१॥
 त्वगुणसीमोलुंधिनी गुणमर्यादामतिक्रान्त इत्यनेन प्रकारेण च कितं भीतं मां वदतव चरणयोर्भक्तिः अमं
 दीकृतं भीतं भीतिरहितं कृत्वा वाक्पुष्पोपहारं आधातुवाक्यान्त्येव पुष्पालिवाक्पुष्पाणि तेषामुपचारः ॥३२॥

अस्फरेति पुष्पदंताभिधाना पुष्पदंत इति अभिधानं नाम यस्य सः ईश्वरस्य अलघूनि चतानि चतानि च अलघुवृ-
 त्तानि तैः रुचिरे मनोहरं एतन्महिमारव्यस्तोत्रं चकार कृतवान् किं भूतस्येश्वरस्य अस्फराश्चस्फराश्च मुनींदाश्च
 तैः देवदेव्यमुनिभिः अर्चितस्य पूजितस्य पुनः किं ईश्वरस्यैवमुनेः तैः समकेयस्य सः पुनः किं ईश्वरस्य प्रथितः प्र-
 रब्धातः गुणानामहिमामहत्वं यस्य सः पुनः किं ईश्वरस्य वस्तुतः निर्गुणस्य गुणहीनस्य किं भूतः पुष्पदंताभि-
 नः ॥ सकला संपूर्णाश्च ते गुणाश्च ते वैरिष्टः श्रेष्ठः युक्त इति यावत् ॥३२॥ वपुः प्रादुर्भावादनुमितमिदं जन्मनि
 पुरापुरेन कापिक्षणमपि भवंतं प्रणतवान् ॥ नमन्मुक्तः संप्रत्यरमतनुरग्रे प्रणतिमान् इतीराक्षतव्यंतदिदमपराध
 क्षणमपि ॥३३॥ असितगिरिसमं स्यात्कज्जलं सिंधुसिंधुपात्रे सुरतरुवरशारवाले रवनीपत्रमुर्वी ॥ लिखति

यदि गृहीत्वा शारदा सार्वकालं तदपितव गुणानामीशपारं नयाति ॥ ३४ ॥ महेशान्नापरो देवो साहिम्नो नापरा
 स्तुतिः ॥ अधो रान्नापरो मंत्रो नास्ति तत्त्वं गुरो परं ॥ ३५ ॥ दीक्षादानं तपस्तीर्थज्ञानं यागादिकाः क्रियाः ॥
 महिम्नस्तव प्रवस्य कलां नार्हति षोडशीं ॥ ३६ ॥ अहरहरनवद्यं धूर्जटे स्तोत्रमेतत्पठति परमभक्त्या शु
 धचितः पुमान्यः ॥ स भवति शिवलोके रुद्रतुल्यप्रभावं प्रचुरतरधनायुः पुत्रवान्कीर्तिमांश्च ॥ ३७ ॥
 इदं पुस्तकं नरगुंदग्रामे स्थितस्य मणोरीकरोपनाम्नो यत्स्येदं पुस्तकं ॥ शक्ये १७९३ प्रजापति संवत्स
 रस्य कार्तिक शुक्ल पक्षे चतुर्थ्या समाप्तं ॥ श्री सांघा र्पणमस्तु ॥ ॐ नमः शिवाय नमः शिवाय ॥ श्रीरक्त
 यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ॥ यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न विद्यते ॥ दुर्गार्पणमस्तु ॥

यविष्ठा ययुवते नमः सवस्मे अति सर्वाय सर्वमति क्रांताय तुभ्यं न दिवं नमः अयं नमस्कार इत्यर्थः ॥ २९ ॥ इदानीं सांख्य
 पातं जलि प्रक्रियां स्तुनाह बहलेति रजोगुणः उत्पत्तिहेतुः तमोगुणो नाशहेतुः सत्वगुणः रक्षणहेतुः इश्वरो यदो सति
 करोति तद्वारजोगुणस्वरूपो भवति यदानाश्रयति तदा तमोगुणो युक्तो भवति यदा हितं रक्षणं करोति तदा सत्वगुणयु
 क्तो भवति एतदाश्चर्यमाह विश्वो सतो मृष्टिकर्त्रे बहल रजसे अधिकरजोगुणाय भवाय नमो नमः जगदुत्पत्तेर्भवस्थावा
 तदनुगुणेन भवच्छब्देन नमस्कारः कृतः तत्संहारे जननाशने प्रबलतमसे अधिकतमोगुणाय हराय नमः संहार
 स्य नाश रूपकत्वात् तदनुगुणेन सहशब्देन नमस्कारः कृतः सत्वो सतो सत्यां जगत्पालनगुणो देके सति जनसुखकृते
 जनहितकारणाय मृडाय नमः मृडसंग्रह इत्यस्मात्प्राप्तो कर्तारि मृड इति त्वंपस्य गुणस्य स्मरवपत्वात् तदनुगुणेन
 मृडशब्देन नमस्कारः कृतः तथा प्रमहसि ब्रह्मरूपेणैव सिद्धिगुणेषु गुणत्रयातीति पदे स्थाने शिवाय नमो नमः यदा
 कर्तुः प्रवृत्तिनास्ति तदा सर्वगुणाभावात् पदस्य निस्त्रैगुण्यं भवति अतः केवलं मंगलरूपत्वात्तदुचितेन शिवशब्दे